

УДК 373-056.2/.3:378.011.3-051

С.П.Миронова

muronova@ukr.net

М.Г.Буйняк

maryana.buinyak@gmail.com

Н.С.Плохотнюк

nataliy-plohot@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЯК УМОВА СТВОРЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ

Відомості про авторів: Миронова Світлана Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач, професор кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: формування професійної компетентності педагогів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в спеціальних та інклюзивних закладах. Email: muronova@ukr.net

Буйняк Мар'яна Геннадіївна, аспірант кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: формування психологічної готовності вчителів до інклюзивної освіти. Email: maryana.buinyak@gmail.com

Плохотнюк Наталія Степанівна, магістрант кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: сучасне управління в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Email: nataliy-plohot@ukr.net

Contact: Profesor Svitlana Myronova, Doctor of Education, head of department correctional pedagogy and inclusive education Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. In terms of research: psychological and pedagogical support for children with special educational needs in special and inclusive education. Email: muronova@ukr.net

Maryana Buiniak, the Postgraduate of department correctional pedagogy and inclusive education of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. In terms of research: the formation of psychological readiness of teachers for inclusive education. Email: maryana.buinyak@gmail.com

Plohotnyuk Natalya, the Magistrant of department correctional pedagogy and inclusive education of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. In the circle of scientific interests:

modern management of general education institutions with inclusive education. Email: nataliy-plohot@ukr.net

Миронова С.П. Формування професійної компетентності керівника закладу в галузі інклюзивної освіти / С.П.Миронова // Матеріали за 7-ма міжнародна научна практична конференція, «Найновите научни постижения». - Том 11. Педагогически науки. София: «Бял ГРАД БГ» ООД, 2011. - С. 52 – 54. **Миронова С.П.** Особливості фахової діяльності керівника закладу корекційної освіти / С.П.Миронова // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова: збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. - №17. – С. 169 - 173. – (Серія № 19: корекційна педагогіка та спеціальна психологія). **Миронова С.П.** Погляди педагогів спеціальних закладів на проблеми інклюзивної освіти / С.П.Миронова, М.Г.Буйняк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака. - Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2013. - С. 16 - 23. (Серія соціально-педагогічна; вип. 23 у трьох частинах, частина 2).

Миронова С.П., Буйняк М.Г., Плохотнюк Н.С. Професійна компетентність керівника як умова створення інклюзивного простору закладу. Запровадження інклюзивного навчально-виховного середовища та забезпечення права дитини з особливими освітніми потребами на виховання в сім'ї безпосередньо залежить від фаховості керівників закладів, їх практичної та психологічної готовності до інноваційної діяльності, інклюзивної освіти. Інклюзивна компетентність адміністрації, психологічна готовність до інклюзії директора та його заступників є однією з основних умов ефективності інклюзивної освіти в закладі. Структура професійної компетентності керівника сучасного освітнього закладу окрім традиційних компонентів (управлінський, педагогічний, комунікативний, діагностичний, дослідницький) має містити й інклюзивну компетентність. Її зміст обумовлений завданнями інклюзивної освіти загалом та обов'язками директора щодо їх реалізації, зокрема. Виконання функцій директора інклюзивного закладу вимагає таких складових його інклюзивної компетентності: мотиваційна, когнітивна, операційна. Практичне дослідження проблеми професійної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти засвідчило недостатній рівень готовності директорів шкіл до запровадження інклюзивного навчання; необхідність ґрунтовного опису складових інклюзивної компетентності керівника; розробки та апробації шляхів її формування.

Ключові слова: інклюзивна освіта; професійна компетентність; керівник закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням; діти з особливими освітніми потребами; інклюзивна компетентність.

Миронова С.П., Буйняк М.Г., Плохотнюк Н.С. Профессиональная компетентность руководителя как условие создания инклюзивного пространства в учреждении. Модернизация школьного образования, деинституциализация учреждений и внедрение инклюзивного обучения определяются не только законодательными тенденциями, но и уровнем профессиональной компетентности руководителей учебных учреждений. Инклюзивная компетентность администрации, мотивационная готовность к инклюзии директора школы и его заместителей являются одним из ключевых условий эффективности инклюзивного образования. Структура профессиональной компетентности руководителя инклюзивной школы будет несколько отличаться от традиционной, поскольку кроме обычных компонентов, таких как: управленческий, педагогический, коммуникативный, диагностический, исследовательский, должна включать и инклюзивную компетентность. Содержание этого компонента должно соответствовать задачам инклюзивного образования и обязанностям директора по их реализации. В частности, исполнение функций директора инклюзивного учреждения требует таких составляющих его инклюзивной компетентности, как: мотивационная, когнитивная, операционная. Экспериментальное исследование проблемы профессиональной компетентности руководителей школ свидетельствует о недостаточном уровне их готовности к внедрению инклюзивного обучения; необходимости детального описания составляющих инклюзивной компетентности руководителя; разработки и апробации путей ее формирования.

Ключевые слова: инклюзивное образование; профессиональная компетентность; руководитель учреждения общего среднего образования с инклюзивным обучением; дети с особыми образовательными потребностями; инклюзивная компетентность.

Myronova S., Buiniak M., Plohotnyuk N. Professional competency of the manager as a condition of inclusive education institution creation. In-leading of inclusive education environment and providing the ensuring of the rights of the child with special educational needs directly depends on the managers' professionalism and their practical and psychological readiness for innovational activity, inclusive education. Inclusive competency of administration, psychological readiness of the manager (director) and his/her assistants is one of the main conditions of effectiveness of the inclusive education of the institution. The manager's professional competency structure of modern educational institutions should contain either traditional components (managing, pedagogical, communicative, diagnostic and researchers) or inclusive competency. Content is conditioned by the tasks of inclusive education in general and the manager's (director's) realization of

duties in particular. Functional implementation of the manager (director) of inclusive institution requires the following components of the inclusive competency: motivational, cognitive and operational. The results of the study of the attitude of school principals to the introduction of inclusive education at the institution, the reasons for their lack of readiness for inclusion are described in the article. The opinion of the heads of educational institutions about the forms and methods of raising the methodological competence of teachers in the field of inclusive education was also studied. The study was attended by 93 respondents from 8 oblasts of Ukraine. Practical research of the problem (professional readiness of managers (directors) of general education institutions) found out “not-enough” level of managers’ (directors’) readiness to provide (realize) the inclusive education; the necessity of the base description of the inclusive competency components for the manager (the director); development and application of the ways of its formation.

Key words: inclusive education, professional competency, the manager (the director) of general education institution with inclusive education, the children with special educational needs, inclusive competency.

Постановка проблеми. Сучасна система вітчизняної освіти спрямована на розбудову нової української школи, запровадження інклюзивного навчально-виховного середовища та забезпечення права дитини з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) на виховання в сім’ї. У низці наказів та листів МОН наголошується, що розв’язання цих завдань напряду залежить від фаховості керівників закладів, їх практичної та психологічної готовності до інноваційної діяльності, інклюзивної освіти. Це і обумовлює актуальність проблеми управлінської діяльності в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема управління навчальним закладом є досить дослідженою в загальній педагогіці (І.Гришин, Л.Васильченко, Л.Карамушка, В.Кричевський, В.Лазарєв, М.Поташник та ін.). Проте наукові пошуки стосуються керівництва в типовому освітньому закладі. Натомість особливості професійної компетентності директора в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням ще не були предметом спеціального дослідження ні в загальній, ні в спеціальній педагогіці. Це й спонукало нас до вивчення окремих аспектів проблеми.

Мета статті. Метою нашого наукового пошуку було визначення особливостей професійної компетентності керівника навчального закладу як одного з вагомих чинників запровадження інклюзивної освіти. Результати дослідження висвітлимо у статті.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз літературних джерел, нормативно-правової бази інклюзивної освіти свідчить, що

питання фахової готовності керівників закладів до запровадження інклюзії є досить вагомим. Інклюзивна компетентність адміністрації, психологічна готовність до інклюзії директора та його заступників є однією з основних умов ефективності інклюзивної освіти в закладі (М.Буйняк, С.Миронова, Н.Софій, М.Чайковський, В.Шинкаренко та ін.). Відповідно структура професійної компетентності керівника сучасного освітнього закладу окрім традиційних компонентів (управлінський, педагогічний, комунікативний, діагностичний, дослідницький) має містити й інклюзивну компетентність. Її зміст обумовлений завданнями інклюзивної освіти загалом та обов'язками директора щодо їх реалізації, зокрема.

У проекті Наказу МОН України «Про затвердження Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти», винесеного на громадське обговорення в 2018 р., передбачені функції учасників навчально-виховного процесу інклюзивного закладу, в тому числі й адміністрації. Директор та його заступники повинні формувати склад команди супроводу, організовувати та контролювати її роботу; контролювати співпрацю з фахівцями інклюзивно-ресурсного центру; залучати до співпраці батьків дітей з ООП; здійснювати моніторинг виконання індивідуальних програм розвитку дітей з ООП та ін. Очевидно, що виконання цих функцій вимагає таких складових інклюзивної компетентності керівника: мотиваційна, когнітивна, операційна.

Мотиваційна складова передбачає психологічну готовність директора до спільного навчання дітей з ООП та типовим розвитком; його позитивну налаштованість до запровадження в закладі інклюзивного навчання. Когнітивна складова містить фахові знання про психофізичні особливості дітей з ООП; специфіку їхнього навчання та корекційно-розвиткових послуг; цілісність психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзії; особливості внутрішкільного контролю; шляхи формування інклюзивного простору в закладі. Операційний компонент передбачає володіння необхідними вміннями для виконання функцій, передбачених законодавством для керівника інклюзивного закладу.

Розробка змісту та шляхів формування професійної компетентності керівників в галузі інклюзивної освіти вимагає дослідження цієї проблеми в практиці, що й було нами здійснено. З метою вивчення ставлення керівників закладів загальної середньої освіти до інклюзивного навчання, визначення труднощів та перспектив його впровадження нами була розроблена анкета, яка містила 16 запитань (11 програмованих, 5 відкритих). Кожен респондент заповнював її

індивідуально, на стандартизованому бланку у письмовій формі. З метою підвищення вірогідності відповідей анкетування було анонімним.

Дослідження спрямовувалось на вивчення таких питань:

- ✓ безпосереднє ставлення керівників закладів загальної середньої освіти до запровадження інклюзивного навчання у навчальному закладі, який вони очолюють;
- ✓ визначення проблем та перешкод, які виникають у запровадженні інклюзивного навчання у закладі, який вони очолюють;
- ✓ оцінка стану готовності керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до впровадження інклюзивного навчання;
- ✓ визначення причин неготовності адміністрації та педагогів до інклюзії;
- ✓ думка керівників закладів освіти про форми та методи підвищення методичної компетентності вчителів у сфері інклюзивного навчання;
- ✓ оцінка стану та форм методичної роботи закладів загальної середньої освіти з підготовки педагогічних працівників до інклюзивного навчання;
- ✓ ставлення до наставництва як форми співпраці корекційного педагога та вчителя загальноосвітньої підготовки;
- ✓ надання комплексної психолого-педагогічної допомоги у закладах інклюзивної освіти;
- ✓ визначення ефективних шляхів вирішення проблем та труднощів, пов'язаних із запровадженням інклюзивного навчання;
- ✓ думка про форми проведення додаткової підготовки директорів шкіл до інклюзивної освіти.

У дослідженні брали участь 93 керівники закладів загальної середньої освіти з різних областей України: Вінницька, Волинська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька. Серед опитаних були особи різного віку, з неоднаковим досвідом професійної діяльності, зокрема: у 54,1% стаж роботи на посаді керівника закладу освіти складав понад 10 років; у 34,4% - 6-10 років; у 11,5% - до 5 років.

Респондентам було запропоновано висловити своє ставлення до запровадження інклюзивного навчання у навчальному закладі, який вони очолюють. 28% опитаних повністю підтримують ідею інклюзивного навчання; 29,5% вважають, що діти з ООП можуть навчатися у загальноосвітньому навчальному закладі, але у окремих класах; 29,5 %, віддають перевагу навчанню дітей з ООП винятково у спеціальних закладах; 13% респондентів переконані, що інклюзії підлягають лише діти з невиразними порушеннями.

Серед причин та перешкод, що виникають у запровадженні інклюзивного навчання, керівники відзначили:

- недостатність та невідповідність матеріально-технічного забезпечення та обладнання закладу потребам дітей з ООП – 57,4%;
- недостатність інформації у педагогів та адміністрації школи про особливості навчання та виховання дітей з ООП – 37,7%;
- психологічну неготовність педагогів до навчання дітей з ООП, страх перед новими умовами роботи та незвичними труднощами у роботі з цими дітьми – 18%;
- негативне сприйняття дітей з ООП іншими школярами (наявність негативних соціальних установок, агресія, відраза тощо) – 6,5%;
- негативне ставлення батьків до спільної діяльності їхніх дітей з дитиною з ООП – 3,3%.

На питання «Чи готові Ви до впровадження у Вашій школі інклюзивної освіти?» стверджувально відповіли 24,5% опитаних; заперечно – 28%; 47,5% респондентів обрали відповідь «частково». Отримані результати можуть свідчити про суб'єктивне невизначене або негативне ставлення керівників закладів освіти до інклюзії та є підтвердженням наявності великої кількості проблем, пов'язаних з її запровадженням.

70,5% респондентів переконані, що педагогічні працівники закладу освіти, який вони очолюють, недостатньо готові до впровадження інклюзивного навчання та потребують додаткової спеціальної підготовки; 23% наголошують на відсутності такої готовності і лише 6,5% опитаних оцінюють стан їхньої готовності як достатній.

Серед причин неготовності педагогів закладів загальної середньої освіти до інклюзії було відзначено:

- недостатній рівень методичної підготовки – 52,5%;
- недостатній рівень знань про психологічні особливості дітей з ООП – 37,7%;
- недостатній рівень психологічної готовності – 32,8%;
- недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення навчального закладу – 31,1%.

Респонденти визначили такі шляхи підвищення методичної компетентності вчителів у сфері інклюзивного навчання:

- вивчення досвіду роботи інших інклюзивних закладів – 72%;
- курси підвищення кваліфікації – 54%;
- наставництво педагогів-дефектологів – 24,6%;
- самоосвіта – 23%.

83,6% респондентів зазначили, що у їхніх закладах освіти не проводяться методичні заходи, спрямовані на підготовку педагогів до інклюзивного навчання; 16,4% назвали такі заходи, як семінари для директорів, заступників директорів та учителів, круглі столи, майстер-класи, педагогічні читання, тренінги тощо. На превеликий жаль, результати свідчать, що в переважній більшості закладів не приділяється

достатня увага з формування інклюзивної компетентності працівників. А це передусім гальмує інклюзію.

Що стосується ставлення керівників закладів освіти до того, щоб наставником вчителя загальноосвітньої підготовки виступав корекційний педагог, то 37,7% опитаних цілком підтримують ідею наставництва та переконані у її ефективності; 45,9% вважають, що допомога та поради корекційного педагога не будуть зайвими для вчителів; 16,4% висловили негативне ставлення до наставництва, наголошуючи на тому, що це заважатиме вчителям працювати.

На питання «Чи отримують діти з особливими освітніми потребами у Вашому навчальному закладі спеціальну допомогу?» заперечно відповіли 85,2% опитаних, стверджувально – лише 14,8%. Серед фахівців, які надають допомогу дітям з ООП, керівники інклюзивних закладів освіти відзначили логопеда, практичного психолога та корекційного педагога; асистент вчителя не був зазначений жодного разу. Також слід наголосити на тому, що у всіх відповідях було вказано одного (найчастіше практичного психолога) або двох фахівців (наприклад: практичний психолог та логопед), що є свідченням відсутності командного підходу до психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзії та гострого дефіциту асистентів вчителів в школах.

Керівниками закладів освіти було запропоновано такі шляхи вирішення проблем та труднощів, пов'язаних із запровадженням інклюзивного навчання:

- реорганізація штату (введення посад асистентів вчителя, корекційних педагогів, спеціальних психологів) – 47,5%;
- вдосконалення навчально-методичного забезпечення – 32,8%;
- підготовка педагогічних кадрів – 24,6%;
- вдосконалення матеріально-технічної бази – 21,3%;
- вдосконалення нормативно-правової бази – 6,5%.

Усі респонденти погоджуються з необхідністю отримання додаткової курсової підготовки до інклюзивної освіти для директорів шкіл. 54% опитаних вважають, що вона повинна проводитись разом з усіма вчителями; 26,3% дотримуються думки, що її потрібно виокремити для адміністрації шкіл; 19,7% наголошують на тому, що додаткова підготовка для директорів інклюзивних закладів повинна відбуватися окремо.

Висновки. Отже, результати теоретичного та практичного вивчення проблеми професійної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням свідчать, що вона є доволі актуальною. Створення інклюзивного простору закладу, ефективність психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП залежать від інклюзивної компетентності директора та його заступників. Перспективним завданням дослідження проблеми є ретельний опис складових інклюзивної компетентності керівника, розробка та апробація шляхів її формування.

Бібліографія

- 1. Васильченко Л.В.** Професійна компетентність керівника школи / Л.В.Васильченко, І.В.Гришина. – Х.: Основа, 2006. – 208 с.
- 2. Карамушка Л.М.** Психологія управління закладами середньої освіти: Монографія / Л.М.Карамушка. – К.: Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
- 3. Миронова С.П.** Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / С.П.Миронова. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.
- 4. Порядок** організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах // Урядовий кур'єр. – 20.08.2011. - № 153. – С. 3.
- 5. Проект** Наказу МОН України «Про затвердження положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://mon.gov.ua/news/>
- 6. Чайковський М.** Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf>

References

- 1. Vasylychenko L.V.** Profesijna kompetentnist' kerivnyka shkoly / L.V.Vasylychenko, I.V.Gryshyna. – H.: Osnova, 2006. – 208 s.
- 2. Karamushka L.M.** Psyhologija upravlinnja zakladamy seredn'oi' osvity: Monografija / L.M.Karamushka. – K.: Nika-Centr, 2000. – 332 s.
- 3. Myronova S.P.** Pedahohika inkluzyvnoi osvity: navchalno-metodychnyi posibnyk / S.P.Myronova. - Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka, 2016. – 164 s.
- 4. Poriadok** orhanizatsii inkluzyvnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh // Uriadovyi kurier. – 20.08.2011. - № 153. – S. 3.
- 5. Proekt** Nakazu MON Ukrai'ny «Pro zatverdzhennja polozhennja pro komandu psyhologo-pedagogichnogo suprovodu ditej z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v zakladah zagal'noi' seredn'oi' ta doshkil'noi' osvity» [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu : <https://mon.gov.ua/news/>
- 6. Чайковський М.** Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23642/1/4-15-21.pdf>

Авторський внесок:

Миронова С.П. – 40%, Буйняк М.Г. – 30%, Плохотнюк Н.С. – 30%.

Дата відправлення статті – 19.04.2018 р.